

Adevărul despre noi înșine îmbracă, în mod surprinzător, chipuri tot mai diverse. Bănuiam câte ceva despre închisorile comuniste, despre practicile obscurale ale dictaturii proletarietului (de fapt dictatura Moscovei, prin mijlocirea Securității), ne închipuim mai degrabă tainele acelor închisori, mai citim câte o aluzie în romanele „obsedantului deceniu”, dar adevărul gol-goluț n-aveam de unde să-l aflăm. Editura Humanitas a creat o colecție — Totalitarism și Literatura Estului — în care au apărut deja câteva cărți-măturii privind realitățile zguduitoare din închisorile comuniste în care opoziția politică era distrusă sistematic. După volumul „Fenomenul Pitești” al lui Virgil Ierunca, recent s-a epuizat din librării, romanul-document „Gherla” de Paul Goma.

Spre deosebire de publicistica de factură eseistico-pamfletară a lui Ierunca, mărturia lui Paul Goma beneficiază de atributul prețios al autenticității, autorul fiind locatarul mai multor pușcării, în vremea studenției, pentru vina de a fi scris un roman politic anticomunist. Protagonistul din „Gherla” (carte scrisă în 1972 și publicată la Gallimard în 1976) se povestește pe sine, haloul cuvintelor sale răscotește chinuri, bătăi, înscenări, sadisme înimaginabile. Deși timpul măturii este determinat în perioada 1956—1958, detenția începută la Jilava sfârșindu-se la Gherla (cuvânt destinat să ajungă substantiv comun cu înțelesul de pușcărie),

autorul dilată obsedat clipele iadului în care a coborât cu câteva zile înainte de a fi eliberat. Este obsesia morții iminente: „Incep s-o aud pe ea. S-o văd. Venind. Prima oară, la un metru și patruzeci de centimetri. Apoi la un metru și douăzeci... la un metru... Zvînind, din douăzeci în douăzeci de centimetri — dar poate că nu zvînea, poate că ochiul meu o percepea

care ne relatează și pe un tovarăș de suferință, un tânăr cu numele Nandi Klapka, în situația de a încasa zece lovituri la spate, apoi de a intra pe mina unui specialist renumit în schingiuri, directorul temniței, Goiciu și, în fine, cei doi pedepșiți trec la un pas de moarte, fiind pisați cu bite, rânghi și bastoane de doi tortionari, gardianul grobian Șomlea cel Bătrîn

apărute, o dată cu chipul morții, chiar la sfârșitul detenției. Numai că el nu poate relata dintr-o dată împlinirea, are nevoie să amine momentul de groază, glisează mereu pe diverse planuri ale povestirii, pe mai multe nivele temporale, creează variante, ai impresia că îl seduce ficțiunea, dar nu se lasă înșelat, ci își atenționează interlocutoarea (o ascultătoare a istorisirilor, care îi cere mereu să revină la tema relatării) asupra unor detalii. Astfel aflăm și schița închisorii și nenumărate drame, cele mai multe tragedii, din viața deținuților, și amănunte despre comportarea bestială a gardienilor, și informații despre tortionarii politici (evrei ruși ori evrei unguri), și elemente de psihologie a diverselor categorii de pușcăriași (politici, frontieriști etc.). Paul Goma, chiar dacă nu realizează pagini formidabile de literatură, spune adevărul cu cruzime, ne zguduie prin sinceritatea măturisirii, ne face coparticipanți la autodefinirea noastră ca popor. Și e trist să constatăm că, mereu în istorie, și în perioada tiraniei comuniste mai mult decât oricând, am eliminat brutal, cu minile noastre, a doua alternativă valabilă, am stîrpit posibilitățile alegerii între democrație și robie. Cum a fost posibil așa ceva? Dar, oare, în prezent, ce facem? E bine cum procedăm? Iată întrebări ale actualității pe care ni le stîrnete lectura acestei cărți deosebit de interesante.

Ioan Enea MOLDOVAN

COMENTARII

Vremea măturisirilor

printr-o fantă rotitoare, fantă care din douăzeci în douăzeci de unități (și timpul poate fi măsurat în centimetri), venea în dreptul ochiului meu... Optzeci de centimetri... șaizeci... Cînd a plecat de la patruzeci, am știut că... Am știut că, dacă va trece și de douăzeci, atunci o să fie gata. Dar (...) pe la douăzeci și trei s-a...” Cu această obsesie își începe Goma practic retrăirea amintirilor de la Gherla, vreau să spun clipele revenite din tenebrele suferinței îndurate atunci. Aici, în sinistra închisoare, întimplarea tipică, provocată de un turnător pe nume Barbu, îi aduce pe cel

și ofițerul Istrate, deprins cu subtilitățile torturii. Fiindcă mai avea putere să urle, Goma, adus în timpul torturii la starea subumanului, este apăsător pe gură cu talpa pantofului de către Istrate: „Mai urli, mă, tu-ți...!” În momentele sufocării cel fărîmat pe podele simte paroxistic apropiindu-se moartea în salturi de câte douăzeci de centimetri. Reinvierea acelor clipe îl absoarbe cu totul pe povestitor. Ai senzația, lecturînd cartea, că autorul tocmai strigătul înalt al acelei spăime a vrut să-l definească. Și, se pare că miza estetico-psihologică a acestui roman aceasta este: să releve ontologia unei spăime torențiale,

Dosarul Bacovia

EPOCA LUI SENSITIV (2)

În cei opt ani cît a durat studenția lui Bacovia, lumea rămînească a cunoscut și abundanța și penuria, și avîntul și restrîcția: creșterea ale investițiilor, eficacitate economică, un standard de viață bun, numeroase modernizări, aflus de imigranți, activizări ale sentimentului unității naționale etc., dar și secetă, situație financiară grea, mizerie, șomaj, scumpiri ale chiriilor, manifestații de stradă ale meseriașilor și studenților, campanii xenofobe, o tragică răscăală etc. Aspectele negative nu le-au copleșit decît o dată — în 1907 — pe cele pozitive. În rest situația s-a menținut favorabilă, calmă, fapt care inspira majorității cetățenilor un sentiment de siguranță, de încredere în ei înșiși. La nivelul populației, interesul pentru evenimentele externe era mult mai scăzut decît azi, dovadă spațiul minim pe care li-l acordă presa. Un motiv ar putea fi faptul că cele mai importante dintre ele se petreceau la mari depărțări de granițele noastre: Africa de Sud, Afganistan, Extremul Orient. Abia pe la mijlocul perioadei, respectiv de la „criza bosniacă” (1908), începe să se vorbească tot mai des despre „fierberile” (tulburările) din Balcani. În pofida multiplicării lor, conflictele și amenințările sînt — pînă în 1912 — minimalizate, căci — ciudată miopie —, dacă e să ne luăm după declarațiile diplomaților, nimeni nu credea „ca dreptul forței armate să renască la începutul secolului al XX-lea!” Atenția publicului și a politicianilor se concentra, aproape în exclusivitate, asupra chestiunilor interne: chestiunea țărănească, chestiunea concesionării terenurilor petrolifere, chestiunea națională etc., abordate întotdeauna cu vehemență, polemic, de opoziție, transformate în pretexte pentru agitații stradale. Totuși, dacă nu erai branșat la politica de partid puteai să sesizezi derizoriul multora dintre așa-zisele „afaceri” și să crezi că viața e liniștită.

Ca mulți dintre tinerii acelei vremi, Bacovia a plecat de acasă cu o imagine aproximativă, facilă, despre viața studentescă. Nimic nu ne-ar îndreptăți să susținem contrariul, respectiv că a pornit la drum cu mari ambiții, încordat, gata să înfrunte lumea ori să se răzbune pe ea. Firește, i-a plăcut să fie „student universitar”, pentru că studenția îi oferea în sfîrșit rivnita independență și dreptul la boemă. Sore acestea îl împinge și vocația de poet. În climatul de atunci, activitatea literară era de neconceput fără boemă, adică viață lipsită de orice program, taifasuri și agape prelungite, nopți albe. Poet și boem erau termeni aproape sinonimi. Înși experimentați, observatori și comentatori ironici, inteligențe scăpărătoare, cozeuri plini de vervă și haz sau enciclopediști de ocazie, cei mai mulți boemi păreau în imaginația unui tânăr abia ieșit de sub tutela familială figure legendare: înși genial dotați dar care n-avuseseră timp ori condiții să se exprime, adevărații artiști!

C. Cn.

Proveniți din medii sociale diferite, ei se constituiau în aristocrația a spiritului, în elită care sfidează mediocritatea și pudibonderia burgheză, valorile academice și oficiale. Defectele acestor „idealiști” (viață dezordonată, risipă de timp, manii, excese de tot felul) păleau în fața principiilor lor calități, aceea de a fi „originali” în opinii, în vestimentație, în comportament.

În 1903, cînd Bacovia descinde în București, boema se afla la apogeul ei, favorizată de concentrarea acolo a numeroși tineri de talent și a nu puțin veleitari, veniți și unii și alții din orașele de provincie, de diversificarea orientărilor literare și artistice și, nu în ultimul rînd, de insuficiența organizare a breșei scriitorilor și a celei a oamenilor de artă. Știindu-se poet, odată ajuns în Capitală, junele băcăuan pune preocupările literare înaintea preocupărilor de studiu. El caută să stabilească legături, să intre cît mai degrabă în lumea celor care scriu. Face, pentru aceasta, vizite protocolare, frecvențează cafenelele, berăriile, restaurantele. Trecerea prin asemenea localuri constituia un stagiu aproape obligatoriu de inițiere în „viața literară”. Am amintit undeva mai sus că după prima întâlnire cu Macedonski, acasă la Maestrul, acesta l-a luat cu dînsul la cafeleaua Kubler, situată sub hotelul Imperial, cu „mobiliier stil secesion”, adus de la Viena, „în galben și verde deschis cu felurite ornamente și mese de marmoră”, un fel de sediu central al boemei bucureștene, și l-a recomandat mai multor poeți, ciracii săi, desigur. Aceștia alcătuiau așa-numita „grupă a intelectualilor”, adică a celor cu pretenții de instruiți și neînțeleși, plasată chiar în mijlocul sălii și, de aceea, expusă privirilor de tot felul ale celor care își făceau veacul acolo. „Cafeul Imperial”, cum îi spune Bacovia, era ocupat, deopotrivă de tineri și vîrstnici, de prieteni și dușmani. Pentru „intelectuali” grupați în jurul mesei lui Macedonski, dușmani erau, deopotrivă, semănătorii, transilvănenii sau „falangștii” lui Mihail Dragomirescu, așezați într-o latură, sub o uriașă oglindă. Între grupări se iscau des altercații, violența verbală fiind urmată uneori de agresivitate. Atmosfera era tulbură: fum, rumoare, birfe, farse, sporovăile, intrigi, ironii, ponegriri, haz, exuberanță, dezasurare. O scenă cu vedetă și figuranți, cu mici muzici și mici scandaluri, cafeleaua stimula spiritul Zilele și nopțile petrecute acolo nu erau considerate ca vreme pierdută. Dimpotrivă, a sta în compania unor înși eblușanți, a fuma și a sporovăi împreună cu ei apărea ca o activitate necesară, ca parte a muncii oricărui poet. Pe o durată mai lungă însă, cafeleaua îi obosea, îi extenua pe cei care o populau. Cineva care a frecventat-o vorbea chiar de o „secătuire de celule nervoase”.

Revi te străine

The Independent Magazine

În cursul săptămînii trecute o parte a comisiei care anchetează evenimentele din București de la 13—15 iunie 1990 s-a deplasat pentru audieri în Valea Jiului.

Minerii au fost însă vizitați la ei acasă încă din iunie de numeroși reporteri străini. Vă prezentăm, fără comentarii, o selecție a impresiilor culese și publicate de Mark Almond în revista The Independent Magazine (Anglia) din iulie 1990.

Răspunzînd la întrebările puse, Romulus Burdan, adjunctul primarului din Petroșani, consideră că democrația trebuia apărută, justificînd astfel necesitatea intervenției minerilor.

Interviurile nu-l deranjează, dimpotrivă îi place să povestească cum s-au petrecut lucrurile.

Se urmărea meciul de fotbal din cadrul campionatului de fotbal din Italia cînd emisiunea TV a fost întreruptă din cauza răsmeriței din București pentru a fi reluată apoi cu apelul președintelui țării care a cerut sprijinul muncitorilor.

Răspunsul minerilor a fost prompt. Indemnați de oficialități și de soții, șase mii de mineri au pornit spre București unde au ajuns pe data de 14 iunie. Găcind gara pustie au urmat îndrumările pîionilor sau ale locuitorilor care indicau de la ferestre unde se găseau „infractionii”.

Motivul care au determinat această călătorie — a trei din ianuarie — sînt ușor de înțeles dar oarecum bizare.

Doina CMECIU

Reviste românești

TRADUCERILE

Hotărît lucru, după evenimentele din decembrie, spațiul afectat traducerilor de către revistele literare a crescut considerabil. Această abundență își are justificările ei. Opțiunea pentru un text sau altul a fost condiționată, în special, de credința că, în momentul de față, „orizontul de așteptare” al cititorului român este lesne previzibil. Fie că este vorba de esul politic sau de roman, revistele s-au oprit la autorii sau operele așa-zis „interzise” pînă mai ieri, care vizau, într-un fel ori altul, spațiul est-european, regimurile totalitariste etc.

Astfel, au fost traduse texte de Soljenițin, Kundera, Andre Glucksmann, dar și Emil Cioran, Virgil Gheorghiu sau Vintilă Horia. Dincolo însă de aceste prezențe, remarcabile de altfel, un lucru se însinuează cu intensitate. Nici una dintre revistele noastre nu și-a conturat o politică a traducerilor, dacă ne este îngădui să folosim o asemenea sintagmă. Între, să spunem, esul lui Alain Besançon — Atuurile lui Gor-

baciou. O evaluare — și povestirea Primul pas printr-o nouă a cehoslovacului Marek Hlasko din România literară sau între Compromisul de la Yalta de François Fejtö și Nenorocirile virtuții de Marchizul de Sade din Suplimentul literar al Tineretului liber există o continuitate formală și nu una de conținut. De aici și pînă la amalgamul, ca să dăm un exemplu deloc întîmplător, din revista Contemporanul din 7 septembrie nu este decît un pas: Cioran și Sigmund Freud, J. Allwood și Bergson, Nietzsche și D. H. Thoreau.

În acest peisaj oscilant, între criteriul estetic și imperatiile prezentului, singura revistă care încearcă să țină o dreaptă cumpănă ni se pare a fi Luceafărul. Cu toate că și opțiunile ei (M.V. Lloso, Julio Cortazar sau Graham Green) nu trădează intenția de a ne propune pătrunderea în spațiul literar (sau culturale) inedite. Dar asta este o altă poveste.

Iacob FLOREA